

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 23.01.2018 ✓Accepted/Kabul: 22.02.2018

DOI: 10.30794/pausbed.424885

Araştırma Makalesi/ Research Article

Romya Bilgin, K. ve Tansel İlic D. (2018). "Pierre Bourdieu İle Savaş Yeniden Okumak" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 32, Denizli, s.171-177.

PIERRE BOURDIEU İLE SAVAŞI YENİDEN OKUMAK*

Kıvılcım ROMYA BİLGİN**, Deniz TANSEL İLİC***

Özet

Pierre Bourdieu, sınıfı, Marksizm'in ekonomik indirgemeci versiyonlarında olduğu gibi basitçe üretim aygıtlarıyla girilen ilişki üzerinden okumaz. Sınıfı ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye ile katmanlanan fraksiyonlar olarak algılar. Buna göre toplumsal yaşam, eyleyenlerin sermayelerini artırma ve üst sınıflara doğru yükselme arzularına dayalı savaş alanlarıdır. Bourdieu'nün toplumsal uzam üzerinden savaşa dair yaptığı bu okuma, savaşı anlamaya ilişkin yürütülen tartışmalara yeni bir eksen kazandırabilecek niteliktedir. Bourdieu'nün toplumsal alan ile savaş arasında kurduğu anlamlı ilişki, savaşı anlamak üzerine yürütülen tartışmaları birey ve toplum üzerinden sosyolojik bir bakış açısı ile okumaya imkân verir. Ayrıca bu kuramsal ve metodolojik altyapı savaş çalışmalarının savaşı anlamaya yönelik çabalarına katkı sağlayabilecek niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: *Pierre bourdieu, Savaş, Savaş çalışmaları, Toplumsal sınıflar.*

REVISITING THE WAR WITH PIERRE BOURDIEU

Abstract

Unlike economical reductionist versions of Marxism, Pierre Bourdieu doesn't define class basically upon the relationships with production means. He perceives them as fractions layered by economical, cultural, social and symbolic capitals. Therefore social life is a battlefield where actors endeavour to raise their capitals and reach higher fractions. Bourdieu's explanation of war upon social space can provide a new dimension for understanding war. The meaningful relationship between social life and war provided by Bourdieu gives us the opportunity to understand war from a sociological view. Additionally this theoretical and methodological infrastructure can contribute to war studies' aim to understand war.

Key Words: *Pierre bourdieu, War, War studies, Social classes.*

*Bu çalışma, 29 Kasım – 01 Aralık 2017 tarihinde gerçekleştirilen 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde aynı başlıkla sunulan ve özet metin olarak sunulan tebliğin geliştirilmiş ve makaleye dönüştürülmüş halidir.

**Dr.Öğr.Üyesi, Başkent Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, ANKARA
e-posta: krbilgin@baskent.edu.tr (orcid.org/0000-0001-8733-5978)

***Dr.Öğr.Üyesi, Başkent Üniversitesi, Radyo, Televizyon ve Sinema, ANKARA
e-posta: dtansel@baskent.edu.tr (orcid.org/0000-0002-2909-4763)

1.GİRİŞ

Pierre Bourdieu, sosyal bilimler alanında saha çalışmasını, derin teorik tartışma ile birleştirme mücadelesinde en yetkin konumdaki düşünürlerden biridir. Büyük araştırma grupları ile çalışıp geniş bir örnekleme ulaşan Bourdieu için temel araştırma konularından biri toplumsal eyleyen ile yapı arasındaki çatışmadır. Bu çatışmanın yaşandığı farklı bölgeleri alan olarak işaretleyen Bourdieu'ye göre eyleyiciler, toplumsal konumlarını olumlu hale getirmek için mücadele verirler. Bu aşamada eyleyenler olarak insan öznesi güçlüymüş gibi görünmesine karşın, eyleminin karşısında tüm yatkinlık ve eğilimlerinden kaynaklanan bir sınırlılıkla karşılaşır. Bourdieu, kişilerin tüm yapıp etmelerine işlemiş, neredeyse bilinçsizce eylemelerine yol açan, genel olarak içine doğduğu fraksiyonun doğal sonucu olan bu yatkinlıklarına *habitus* adını verir.

Özne için toplumsal olarak her yükselme hamlesi, kişinin kendi habitusuna verdiği bir savaştır. Öte yandan eyleyenler yalnızca habituslerinin kendilerine dikte ettiği koşullara karşı savaşmazlar, aktörler aynı zamanda toplumsal uzamda yer alan diğer tüm eyleyicilere karşı da bir mücadele vermek zorundadır. Bu nedenle yazarın, 1963 ve 1967-68 yılları arasında iki parça halinde yaptığı, 1217 kişinin verilerine dayanan, anket çalışmaları ile görüşmeleri bir araya getiren derinlikli kitabı *Ayırım*'da top, kale, menzil gibi savaşa dair kavramları metaforik bir şekilde kullanarak toplumsal yaşamı, bir savaş alanı olarak tanımlaması şaşırtıcı değildir (1984: 584). Yazarın, savaşa dair kavramları toplumsal yaşamı tanımlarken kullanması onun sınıf kavramını, proletarya ve burjuvazi gibi kaba ve basit ikili ayrımların ötesinde ele almasından kaynaklanır. Bourdieu sınıfları, ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye üzerinden şekillenen fraksiyonlar olarak algılar. Bu haliyle Bourdieucü çerçevede toplumsal sınıflar, eyleyenlerin kendilerini bedensel ve kültürel açıdan takdim etme, kilit konumlardaki kişileri tanıma, önemli ailelerden gelme, yüksek gelir düzeyine sahip olma yetkinlikleri gibi pek çok farklı niteliğe dayanır. Bu niteliklere sahip olma mücadelesi ise toplumu, eyleyenlerin sermaye biçimlerini artırma ve uzamsal olarak yükselme arzularına dayanan bir savaş alanı haline gelir.

Toplumsal ekseninde eyleyiciler, neredeyse devletlerarası çatışmaları andıracak bir şekilde kendi uzamsal konumlarını yükseltmek, sınıf atlamak ve kendilerinden aşağı konumdakileri saf dışı bırakmak için savaşır. Bu her ne kadar uluslararası ölçekte gerçekleşen savaşlarda olduğu gibi fiziksel yıkımlara sebebiyet vermese de toplumsal yaşamda gerçekleşen savaşların da somut ve görünür sonuçları olduğunu gösterir. Eyleyenler için uzamsal olarak yükselme ve aşağı fraksiyonlardakileri reddetme mücadelesi hayatidir. Bu nedenle; bireyler, sinema ve edebiyat gibi kültürel alanlara dair beğenileri, medyayı kullanma eğilimleri, tüketim alışkanlıkları, eğitimin kendilerine sağladığı soylulaşma etiketleri ve ekonomik sermayeleri gibi farklı unsurlardan oluşan karmaşık bir strateji üzerinden durmaksızın birbirleriyle çatışırlar. Bu savaşta, toplumsal uzamda yakın olanlar, aynı cephede yer alırken; kendilerine yaklaşmak isteyen alt fraksiyonların karşısında konumlanırlar. Böylece uzamda yakın noktaları işgal eden bireyler, sonu gelmeyecek ve görünmez bir savaşa girişirler.

Bourdieu'nün bireyler üzerinden savaşa dair yaptığı bu okuma, savaş çalışmaları literatüründe savaşa ilişkin yürütülen tartışmalara yeni bir eksen kazandırabilecek nitelikte olduğu için önemlidir. Özellikle yeni biçimler kazanan savaşı anlamak üzerine literatürde son dönem tartışmalarda öne çıkan bir soru savaşı -var eden nedenlerin neler olduğudur. Bu soruya cevap arayanların bir kısmı toplumlar arasında savaşın olağan dışı veya istisnai bir duruma işaret ettiğini savunurken, bir kısmı da savaşı toplumların kaynaklarına dayandırmasına karşın kendi başına işleyen bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu durum, askeri teoriler ile toplum teorilerinin savaşın nedenlerini anlama gayretinde birbirinden ayrı tutulmasının bir sonucudur. Eğer savaş olgusu ve savaşın nedenleri anlaşılacak isteniyorsa yapılması gereken toplumların savaşları ve savaşların da toplumları nasıl etkilediğinin üzerinde durmaktır.

Bourdieu'nün toplumsal yaşamı bir savaş alanı olarak gören yaklaşımı savaşın nedenleri tartışmasını, birey ve toplum üzerinden sosyolojik bir bakış açısı ile okumaya imkân vermesi sebebiyle yeni bir boyuta taşımaktadır.

2.PIERRE BOURDIEU'NÜN TOPLUMSAL ALANA BAKIŞINDA SAVAŞ

Bourdieu'nün yaptığı araştırma toplumsal yaşamın bir savaş alanı olduğunu bulgular. Bu savaş, fiziksel anlamda ülkeler arasında gerçekleşen ve ilk anlamıyla anlaşılan savaşlar gibi kanlı değildir; ama bu, toplumsal ölçekte cereyan eden savaşın ülkeler arasındaki savaşlar kadar sert ve acımasız olmadığı anlamına da gelmemektedir. Gündelik yaşama işlemiş bu savaştan kaçınmak ise hiçbir aktör için olası değildir. Çocuk yaşlardaki bir öznenin, ölümü bekleyen yaşlı bireye kadar herkes için kaçınılmaz ve göğüslenmesi gereken bir gerçektir.

Bourdieu'ye göre aktörler/eyleyiciler, savaş alanının failleridir ve itibar için savaşmaktadır. Savaşta başarılı olmak için güzellik (bedensel sermaye), zenginlik (ekonomik sermaye), diploma ve estetik konulara dair yüksek bir beğeni (kültürel sermaye), belli kişileri tanımak ve kliklere üye olmak (sosyal sermaye), belli amblemlere sahip olmak ve itibar nesnelere ayırt edebilmek (simgesel sermaye) gibi belirli yetilerle donanmış olmak gerekir. Daha yüksek bir sermaye birikimine sahip olan özneler, toplumsal açıdan daha aşağı fraksiyonlara tabi olanlarla aralarına aşılmaz bir siper örmek ister. Bourdieu'nün yönetimindeki büyük çalışma grubu tarafından yapılan detaylı araştırma çerçevesinde sınırları saptanan çok sayıda fraksiyonun arasında Çin Seddi'ni anımsatacak duvarlar vardır. Savaşın güçlü tarafı, seddin aşılmasını istemez. Bu nedenle Bourdieu'yü ayrışma, habitus, alan kavramları çerçevesinde ele aldığımız bu çalışmamızda savaşın terimlerini kullanmamız tesadüfi ve bağlamsız değildir.

Bourdieu'cü savaş, maddi olduğu kadar sembolik de bir savaştır. Savaşın tarafları, güç için karşı karşıya gelirken ve mücadele ederken, Bourdieu'nün de top, kale metaforları ile işaretlediği savaş aletleri; moda bilgisi, güzel giyinebilmek, iyi bir bedene sahip olmak, makyaj yapmayı bilmek, kaliteli bir şarabı sıradan sofradan ayırt edebilmek, yaygın olarak yapılan bir spor yerine golf gibi daha nadir bir spor dalı ile uğraşmak, gelişkin bir kelime hazinesine sahip olmak gibi sembolik unsurları da içerecek şekilde genişler.

Bu haliyle toplumsal yaşamdaki sembolik savaşın aygıtları daha gelişmiştir ve buna bağlı olarak yaşanan savaşın çok daha çetin, acımasız ve sinsi olarak tanımlanabilir. Burada mikro ölçekte gerçekleşen bu savaşın sinsiliğine yapılan vurgu özellikle önemlidir. Çünkü zaman zaman özneler hâlihazırda sürmekte olan bir savaşın ortasında olduklarını bile fark edemeyebilir. Toplumsal öznelerin ani manevraları ve hamleleri beklenmedik bir şekilde savaşın tarafı olmasına sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla daha mikro ölçekte gerçekleşen bu savaşın aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkmak gibi bir özelliği vardır ve bu mikro savaşların sonuçları en az daha küresel olanlar kadar yıkıcı olabilmektedir.

Bourdieu'ye göre toplumsal savaşta ancak kültürel açıdan hırslı olanlar başarılı olabilmektedir (1984: 70). Bununla birlikte diğer savaşlardan farklı olmayacak şekilde toplumsal mücadelenin de bir hakkaniyet kriteri yoktur. Bourdieu tarafından habitus olarak adlandırılan ve savaşın kazananını belirleyen yazılı olmayan kurallar olarak imgeleyebileceğimiz kavram, savaşın hakkaniyetsizliğinin temel gerekçesidir. Özneler habituslarını, büyük ölçüde emekleriyle elde etmezler. Bunun yerine anne, baba ve öğretmen gibi öncülerinin içine doğduğu toplumsal fraksiyonların getirilerini miras alırlar. Yalnızca kültürel sermaye belli oranda bu kaideyi bozmaktadır (Bourdieu, 1984: 104-105). Toplumsal aktörlerin, bir çocuğun doğduğu yöredeki insanlara benzer şekilde konuşması gibi, kendilerini öncüleyen diğer aktörlerden belli sermaye tiplerini kendiliğinden miras aldıkları belli sermaye türlerini edinmek için nispeten daha hakkaniyetli ve liyakata dayanan bir savaşa girmeyi göze almaları gerekebilmektedir. Bourdieu'ye göre, kültürel sermaye, diğer sermaye türlerine göre daha çok mücadele ve emek istemekte, bu sermaye türünün edinilmesi de yıllar almaktadır. Bu niteliği ile de kültürel sermaye, zaman zaman belli bir soyadını miras almak gibi basitçe elde edilebilecek bir sermaye türüne savaşın nispeten hakkaniyetli kurallar çerçevesinde işlemesine olanak vermektedir.

3.SAVAŞI OLGUSUNU ANALİZ ETMEK

Bourdieu'nün bireyler ve toplum üzerinden savaşa dair yaptığı bu okuma, savaş olgusunun anlaşılmasına ve savaş olgusunu anlamak adına sorulan temel sorulardan biri olan 'savaşı nedenleri'nin anlaşılmasında önem taşımaktadır. Bununla birlikte Bourdieu'nün bakış açısı günümüzün toplumlarının yeni savaşlarına ilişkin yürütülen tartışmalara yeni bir eksen de kazandırabilecek niteliktedir. Çünkü savaşın devletlerarasındaki güç çatışmasından daha karmaşık olan yapısını ve bunun ispatı niteliğindeki günümüz savaşlarını anlamak adına savaş çalışmaları literatüründe yürütülen mevcut tartışmalar, savaşı insandan ayrı görme eğilimindedir. Bunun doğal bir sonucu olarak ise savaşın nedenlerini devletlerin güç ve çıkar çatışmaları temelinde savaşları tartışan realizm perspektifinden ele alan çalışmalar literatürde ağırlık kazanmaktadır. Ancak topluma ait olanı insandan ayırmanın mümkün olmadığı kabulü ile yola çıkıldığında görülmektedir ki savaş öncelikle insana ve oradan topluma bağlı bir olgudur.

Günümüz savaşları etnik çatışmalar, terörle mücadele, barış operasyonları ya da savaş dışı operasyonlar gibi farklı isimlerle anılmaktadır. Ancak farklı isimlerin nedeni cephenin niteliği kullanılan taktikler, savaşın tarafların kimlikleri, silahların yapısı gibi savaşın değişen karakterini oluşturan parçalardaki değişimdir. Savaşın değişen karakterinden ziyade savaş olgusunu, diğer bir ifade ile savaşın doğasını anlamaya odaklanılmalıdır. Bu, savaşı

anlamak adına yürütülecek tartışmalarda savaşı, devlet bağımlı bir mesele olmanın çok daha ötesine taşımanın ve günümüz savaşlarını anlamının bir ön koşuludur. Ancak yeni savaş literatüründeki tartışmalar savaşı anlamak üzerine yürütülen tartışmalarda bu noktayı atlamaktadır. Bunun neticesinde ise savaş olgusunu anlamaya yürütülen tartışmalarda istenilen derinliği sağlamak mümkün olamamaktadır.

Bu durum, kısmen savaş olgusunu anlamaya yönelik tartışmalarda askeri teoriler ile toplum teorilerinin birbirinden ayrı tutulmasının bir sonucudur. Kısmen de savaşı devlet odaklı ve realist-neorealist kuramların çerçevesinden incelemenin, davranışsalı ya da yapısalcı yaklaşımların da bunlara en iyi alternatif yaklaşımlar olarak sunulmasının bir çıktısıdır. Eğer savaş olgusu anlaşılacak isteniyorsa yapılması gerekenlerden biri de toplumların savaşları ve savaşların da toplumları nasıl etkilediği sorusunun üzerinde durmaktır. Bu sorunun cevabına yönelik bir arayış savaşı anlama meselesinde özellikle 'savaşın nedenleri' tartışmasına odaklanılmasını gerektirir. Bourdieu'nün de toplumsal yaşamı bir savaş alanı olarak gören yaklaşımı 'savaşın nedenleri' tartışmasını, birey ve toplum üzerinden sosyolojik bir bakış açısı ile okumaya imkân vermesi sebebiyle meseleyi yeni bir boyuta taşımaktadır.

Savaşı anlamak üzerine yürütülen tartışmalar uzun zaman devletlerarası bir mesele olarak savaşı ele alırken zamanla savaşı uluslararası sistem düzeyinde gören yaklaşımlarla beraber toplum ve birey düzeyinde analiz eden yaklaşımlar da gelişmiştir. Bununla birlikte savaşa ilişkin tartışmalarında savaşın devlet ve güç merkezli bir anlayış okunması ağırlıklı olmuştur. Farklı analiz düzeylerinde bile devlet ve güç ilişkisi üzerinde savaşa bakılması ısrarı devam etmiştir. Kenneth Waltz'un, bireyin doğası, devlet yapısı ve uluslararası sistem içinde savaşı anlamak için savaşın nedenlerini ele almasıyla (2001: 263) ilk defa analiz seviyesi modeli ortaya çıkmıştır. Buna karşın Waltz, savaşı devlet üzerinden ele alan anlayışı sürdürmüş ve bireye odaklanmayı tercih etmemiştir. Waltz'ın hemen ardından Singer de analiz seviyesi yaklaşımı ile savaşların nedenlerini ele almıştır. Ancak Singer, Waltz'dan farklı olarak analiz seviyesini üçe bölmeyerek devlet ve uluslararası sistem olmak üzere iki başlıkta ele almayı tercih etmiş, bireyi devletin içinde ele alarak ayrıca yer vermemiştir (1961: 77-92). Karl Deustch ve Dieter Senghass, Waltz tarafından ortaya konulan üçlü yaklaşımı genişletmiş ve analiz seviyesini beşe çıkarmıştır (Deutsch ve Senghaas, 1971: 26-29). Bunlar sırasıyla, bir bütün olarak uluslararası sistemin karakteri ve işleyişi, uluslararası topluluk içerisindeki bazı bölgesel, siyasal veya sosyal alt-sistemlerin karakteri, ulus-devletlerin karakterleri veya ulusal çıkarları, sosyal sınıflar, siyasal kurumlar veya güçlü çıkar gruplarının ulusal alt-sistem içerisindeki özel çıkarları, bireylerin, küçük grupların veya toplulukların karakteristikleri ile bilgileri, kararları ve davranışlarıdır. Deustch ve Senghass'ın, bireylerin, küçük grupların veya toplulukların karakteristikleri ile bilgileri, kararları ve davranışlarına ilişkin savaşın nedenleri içerisinde yer vermeleri önemlidir. Ancak, Deustch ve Senghass en sona bıraktıkları bu analiz düzeyini açıklamada yetersiz kalmışlardır.

Savaş çalışmaları literatüründe savaşın nedenlerine ilişkin tartışmalarda savaşın devlet ve güç merkezli bir anlayış ile okunmasına ilişkin güçlü karşı çıkışlar da gelişmiştir. En güçlü karşı çıkışlardan biri Hinde tarafından yapılmıştır. Hinde'nin modern savaşlarda sosyal ilişki başlığı ile ortaya koyduğu modele göre savaşı anlamak için birbiri ardı gelişen sosyal ilişki dizgelerini anlamak gereklidir. Diğer bir ifade ile savaş da bir sosyal olgu olarak, farklı sosyal seviyelerin birbirleriyle ilişki kurduğu karmaşık bir ilişkiyi içinde barındırır. Bu ilişkide bireyler, gruplar, toplumlar ve uluslar vardır. Her biri kendi içinde özellikler barındıran bu seviyelerin birbirleri ile etkileşimlerinin yanı sıra sosyo-kültürel yapı ve fiziksel çevre ile de etkileşimleri vardır. Bireyler arasındaki kısa süreli etkileşimler, bireyler arasındaki ilişkileri kurar ve bu süreç gruplara, oradan topluma ve hatta ulusa kadar evrilir. Her savaşta en az iki çatışan grup ya da toplum olduğu düşünüldüğünde savaşın bir sosyal olgu olduğunun anlaşılmasının önemi daha da ortaya çıkmaktadır (1992: 3-4).

Birey düzeyinde yapılan bir analizde, esas mesele tüm analiz modellerine de temel teşkil edecek şekilde savaşın temel nedeninin bireye dayanmasıdır. Savaşın nedenlerini bireyde arayan yaklaşımlara göre esas mesele insan doğasıdır. İnsanın doğuştan hırslı, saldırgan, güç peşinde koşan ve güce karşı zafiyeti olduğunu ileri süren bu görüş savaşların da insanın bu kötü doğasının bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürer. Birey düzeyinde savaşların nedenleri ele alındığında, insan doğası, siyasi liderler ve onların inanç sistemleri, kişilikleri, psikolojik süreçleri gibi unsurlar ön plana çıkar (Levy, 1998: 144). Savaşın nedenini insan doğasında gören ancak iyimser bir perspektifle meseleyi ele alanlar tecrübe ve eğitim ile savaşlardan kaçınılabileceğini düşünmektedir. Ancak, savaşın nedenini insan doğasında gören kötümserlere göre, insan doğasının saldırganlığı savaşların nedenlerinden biridir. Bu nedenle de, güç arayışında olan insanı engellemenin bir yolu olmadığı gibi savaşı önlemenin de bir yolu yoktur (Ethridge ve Handelman, 2013: 479). Ancak kötümserlerin ortaya koyduğu bu yaklaşım çerçevesinde mesele ele alındığında, toplumların sürekli savaş halinde olmaları gerekir ki, toplumlar için barış dönemlerinin varlığı savaşların nedenlerinin en azından sadece insan doğasında aranmayacağını göstermektedir. Kaldı ki birey

düzeyinde savaşın nedenleri ele alınırken bireyin doğasının kolektif bir hal kazanıp kazanmadığı meselesi öne çıkar. Diğer bir ifade ile doğası gereği saldırgan olan bireyin bu özelliği bireylerin toplamından oluşan toplum içinde geçerli midir; yoksa bireylerin bir araya gelmesi ile yeni bir özellik kazanan toplumda, sadece liderlerin savaşa girme kararlarında mı bu saldırganlık gözlemlenebilir (Hinde, 1992); ya da saldırganlık aslında toplumda başta aile olmak üzere daha küçük grupların ürettiği norm ve değerler aracılığı ile sürekli olarak yeniden üretilerek bireye empoze mi edilir?

Tam da bu noktada, insan doğası savaşların nedenlerinden biri olarak ele alınabilecek iken, tek başına açıklayıcı olamayacağı görülmekte ve toplumsal analiz seviyesinden meseleyi ele alma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Toplumsal analiz seviyesinde mesele ele alındığından ilk karşılaşılan yaklaşımlardan biri, kitlelerin yabancılaşma sonucu radikal ideolojilere yönelerek, savaşa yatkın hale geldikleridir. Özellikle hızlı sosyal değişimlerin bireyleri şiddete yatkın hale getirdiğine yönelik bu iddia Durkheim başta olmak üzere sosyolojik perspektiften savaşların nedenlerinin ele alınması ile ortaya konulmuştur.

Hızlı sosyal değişimlerin yaşandığı dönemlerde toplumların birbirleriyle savaşma eğilimlerinin arttığına ilişkin bu argümanda savaş/çatışma ile sosyal değişim arasında kurulan nedensellik ilişkisi kabul görmeye beraber savaşların nedenlerinde önemli bir değişken olarak kabul etmenin daraltıcı bir bakış açısı yarattığı değerlendirilebilir. Dolayısıyla, bireyin karar ve davranışlarından, kitlelerin karar ve davranışlarına doğru savaşların nedenleri tartışılırken mesele daha da karmaşık bir hal almaktadır.

Bu nedenle, toplumların değişim dönemlerinde verdikleri tepkilerin yanı sıra, toplumların ekonomik ve siyasal yapılarının da savaşların nedenleri üzerinde belirleyici olduğu üzerinde durulmaktadır. Toplumların ekonomik yapılarının ile savaşların nedenleri arasındaki ilişkiyi tartışan Marx'ın bu konudaki görüşleri derin etki bırakmıştır. Kapitalist toplumların ekonomik zorluklar ve kaynakların dengesiz dağılımı yüzünden başlattıkları savaşların, sınıfsız toplumlarla aşılabileceğine yönelik Marksist düşünceye, 18'nci ve 19'uncu yüzyıllarda Avrupa devletleri arasındaki savaşlarını ya da günümüzdeki hegemon rekabetlerini açıklamada sıklıkla başvurulmaktadır (Levy ve Thompson, 2010: 25). Buna karşın, savaşların nedenlerinin, sadece kapitalist ekonomik sistemlerin sınıflar arasında yarattığı ekonomik çatışmaları üzerinden okunamayacak olması toplumsal yapı ve sınıf tartışılmasını geliştirilmesi ihtiyacını yeniden gündeme taşımaktadır.

4. SAVAŞA BAKIŞTA PIERRE BOURDIEU: IRAK ÖRNEĞİ

Bourdieu üzerinden savaşın yeniden ele alınması ile günümüzde Irak'ta Sünni ve Şii gruplar arasında yaşanan gerginlikleri ve zaman zaman yaşanan çatışmaları açıklamak için sadece uluslararası veya toplumlar arası katı analiz düzeyinden fazlası elde edilmiş olur. ABD, Irak'a kitle imha silahlarına sahip olduğu ve uluslararası teröre destek verdiği iddiası ile 20 Mart 2003 tarihinde müdahale etmiştir. Bunun sonucunda 09 Nisan 2003 tarihinde Saddam Hüseyin liderliğinde 1968 yılından beri devam eden Baas rejimi yıkılmıştır. ABD'nin müdahalesinin ve Baas rejiminin yıkılmasının Irak üzerinde derin etkileri olmuştur. Yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarsızlıklar başta Şii ve Sünni gruplar arasında olmak üzere Irak'ta çeşitli çatışmaların doğmasına zemin oluşturmuştur. Baas rejiminde öne çıkan Sünni gruplar rejimin yıkılması sonrasında siyasal sistemin dışına itilirken, Şii gruplar ABD'nin de sağladığı yoğun destekle başat güç haline gelmişlerdir.

2003-2006 yılları arasında ağırlıklı olarak ABD liderliğindeki koalisyon güçlerine karşı gelişen direniş hareketleri (*insurgency*), 2006 yılından sonra özellikle Irak merkezi yönetimine ve merkezi yönetime bağlı asker ve polisler için yönelik olmaya başlamıştır. Sünni direnişçi grupların gerçekleştirdikleri saldırılar 2006-2008 yılları arasında ülkedeki Sünni ve Şii gruplar arasındaki gerilimin ve çatışmaların artmasına neden olmuştur. Bu dönem şiddet olaylarındaki artış nedeniyle bir iç savaş veya mezhep savaşları dönemi olarak da adlandırılır. 2008 yılının sonlarına doğru taraflar arasındaki çatışmalar azalmasına karşın ABD'nin 2011 yılında Irak'tan çekilmesi ile birlikte şiddet olaylarında yeniden artış kaydedilmiştir. Nitekim Şii ve Sünni gruplar arasında gerginlik halen devam etmektedir.¹

Şii ve Sünni gruplar arasındaki gerilim ve çatışmaları iktidar mücadelesi çerçevesinde yorumlamak mümkündür. Bu çerçevede taraflar arasındaki çatışmaların ABD, İran ve Suudi Arabistan başta olmak üzere küresel ve bölgesel güç mücadelesinin bir sonucu olduğuna dayalı uluslararası sistem üzerinden bir analiz modeli tartışılmaktadır. Ayrıca, taraflar arasındaki çatışmaları Irak merkezi yönetiminde siyasi kontrolü ele geçirmek veya petrol bölgelerine hâkim olmaya dayalı bir yaklaşım ile açıklayan yaklaşımlarda çatışmaların nedenleri arasında gösterilmektedir.

¹ 2017 yılı itibarıyla 39 milyon nüfusu olan Irak'ta Şiiilerin nüfusa oranının %64-69 arasında olduğu tahmin edilirken, Sünnilerin nüfus oranının %29-34 arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Tarafların arasındaki çatışmalarda mezhepsel farklılıkların oynadığı rol ise her zaman dikkate alınmıştır. Bununla birlikte taraflar arasındaki farklılıkların çatışmaların kaynağı işaret etmekten ziyade farklılıkların nasıl taraflar arasında bir çatışmanın doğmasına nasıl neden olduğu üzerinde odaklanılmalıdır. Bu noktada aslında her iki grup arasında sembolik ve kültürel sermayeye dayalı mücadelenin varlığına da vurgu yapılmalıdır.

Taraflar arasında geçmişi 7. yüzyıla uzanan ve 632 yılında Hz. Muhammed'in ölümünün ardından halifelliği kimin alması gerektiği konusunda başlayan görüş ayrılıkları Sünniliği ve Şiiğin birer mezhep olarak ortaya çıkışına kaynaklık etmiştir. Bunun sonucunda her iki mezhep zamanla kendi sembollerini ve kültürel sermayelerini oluşturmuşlardır. Sünnilerin Hz. Ebu Bekir'i ve onun temsilinde sembolleştirdikleri ile Şiiilerin Hz. Ali'yi ve onun temsilinde sembolleştirdikleri arasında temelden gelişen farklılıklar kültürel sermayelerindeki farklılıkların temelinde yatarken aynı zamanda mezhepler arasındaki rekabetin de temelini oluşturmaktadır.

Neticede Bourdieu üzerinden savaşı ve nedenlerini anlamak üzerine yapılacak bir okuma Sünni ve Şii gruplar arasında sembollere dayanan üstün olma mücadelesinin nasıl savaşa doğru evrildiği ile ilgili zamandan bağımsız bir anlayışa imkân sağlamaktadır. Her iki tarafın sembollere dayandırdığı bu savaş esasında günlük hayatta bireylerin edindikleri veya miras aldıkları sermayeyi korumak ve geliştirmek adına yürüttükleri mücadele ile yakından ilgilidir. Birbirlerine karşı şiddet gösteren grupların bunu konvansiyonel savaş şeklinde yürütmemeleri savaşın ne olduğuna, doğasına yönelik değil; sadece savaşın karakterine, diğer bir ifade ile nasıl savaşılacağına ilişkin bir meseledir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, toplum içi düzlemde yaşanan silahlı savaş ve habitus, uzam / alan kavramlar üzerinden değerlendiren Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün görüşlerinin, uluslararası eksende gerçekleşen savaşları anlamak için kullanılıp kullanılmayacağını sorgulamaktadır. Günümüzde savaşlar basitçe ülkeler arasındaki fiziksel çalışmalar çerçevesinde ve yalnızca büyük resme bakılarak tanımlanabilir nitelikte değildir. Savaşların genel olarak toplumları oluşturan bireylerin ve bu bireylerin tabi olduğu fraksiyonların arasındaki sembolik, kültürel işaretlere dayandığını göz önüne almak gerekmektedir.

Bu haliyle Bourdieu'nün *Ayrım* başlıklı kitabında sunduğu tezler ve bulgular devletlerarası biçimden etnik çatışmalara ve savaş dışı harekâtlara (barışı destekleme operasyonları vb.) doğru savaşın değişen formlarına karşın savaşın doğasının anlaşılmasına yönelik birey ve toplum tartışması ile yeni bir bakış açısı kazandırmaya adaydır. Bourdieu, bu çerçevede savaşı birey ve toplum düzeyinde ele alırken, gündeliğe işlemiş habituslerdeki tezahürlerine bakışı ile birlikte savaşı zamandan ve şartlardan bağımsız kılan yaklaşımı ile savaşın birey ve toplum düzeyinde yapılan analizlerini genişletmiştir.

Bourdieu'nün toplumsal uzamda güç ve itibar için savaşan, bu savaşta habitusleri tarafından zaman zaman desteklenen, ama sıklıkla engellenen aktörlerinin deneyimi ile daha makro ölçekte gerçekleşen savaşlardaki sembolik üstünlük kazanma mücadelesi arasında belirgin bir bağlantı vardır.

Benzer bir şekilde bu çalışmada ele alınan Irak'ta Sünni ve Şii gruplar arasında yaşanan savaşın nedenlerini de yalnızca ekonomi politik kavramlar üzerinden açıklamak mümkün değildir. Söz konusu savaş, ekonomik sermayenin terimlerine basitçe tercüme edilemeyecek, sembollere dayalı bir iktidar savaşıdır. Sünni ve Şii gruplar somut güç kadar, sembollerin kendilerine kazandıracığı saygınlığı elde etmek için de mücadele ederler.

Bu çerçevede uluslararası ölçekte gerçekleşmiş olan bir savaşın, miras aldığı sermayeden güç kazanarak, edinilmiş sermayesini geliştirmeye çalışan Bourdieucü öznenin mücadelesine gösterdiği benzerlik dikkat çekicidir. Sembollere dayanan bu itibar savaşı, uluslararası arenada gerçekleşen savaşların da temel bir karakteristiğini oluşturduğu için Pierre Bourdieu'nün çalışması daha geniş ölçekte gerçekleşen, somut ve yıkıcı sonuçları olan savaşları anlamak için de kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Bourdieu, P. (1984). **Distinction A Social Critique of the Judgment of Taste**, (Fransızcadan Çev: R. Nice), Cambridge, Harvard University Press.
- Deutsch, K.W. & Dieter Senghass (1971). "A Framework for a Theory of War and Peace", **The Search for World Order: Studies by Students and Colleagues of Quincy Wright** (Ed: A. Lepawsky), New York, Appleton-Century-Croft.
- Ethridge, M.E., Handelman, H. (2013). **Politics in a Changing World**, Cengage Learning, Stamford.
- Hinde, R. (1992). "Aggression and the Institution of War", **The Institution of War** (Ed: R.A. Hinde.), St.Martin's Press, New York.
- Levy, J. S. (2010). **Causes of War**, Oxford, Wiley-Blackwell.
- Singer, D. J. (1961). "The Level of Analysis Problem in International Relations", **World Politics**, 14 (1), 77-92.
- Waltz, K. (2001). **The man, The State And War**. New York, Columbia University Press.